

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี ๖ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ เล่มนี้ จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

ผู้เรียบเรียง	๑. นายอภิวิชญ์ วรรณโกฏิ	
ผู้ตรวจ	๑. ดร.เศรษฐ์ ปัญญาวงศ์	ปัญญาวงศ์
	๒. นายพิสิษฐ์ สมใจ	สมใจ
	๓. นายกฤตบุญ ฉัตรบุรานนท์	ฉัตรบุรานนท์
บรรณาธิการ	๑. นางรัชกร ฉัตรบุรานนท์	ฉัตรบุรานนท์
	๒. นายชญานิน คำสองสี	คำสองสี

หนังสือเล่มนี้ประกันคุณภาพโดยผู้ผลิต และจะต้องส่งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตรวจประเมินคุณภาพทางวิชาการ เพื่อบอกใบอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาแทนใบประกันคุณภาพของสำนักพิมพ์ กรณีที่พบข้อบกพร่องข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการตามที่ระบุในใบประกันคุณภาพสื่อฯ (ปกหลัง) พร้อมทั้งแจ้งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาอนุญาตให้ใช้หนังสือในสถานศึกษาต่อไป

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี ๖

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นายอภิวิชญ์ วรรณโกฏิ

ดศ.บ. (ดุริยางคศิลป์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

ผู้ตรวจ

ดร.เศรษฐ์ ปัญญาวงศ์

นายพิสิษฐ์ สมใจ

นายกฤตบุญ ฉัตรบุรานนท์

ดศ.บ. (การแสดงดนตรี), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา), ศล.ด. (ดุริยางคศิลป์)

ศษ.บ. (ดุริยางค์สากล), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

ค.บ. (ดนตรีศึกษา)

บรรณาธิการ

นางรัชกร ฉัตรบุรานนท์

นายชญานิน คำสองสี

ศศ.บ. (ดนตรีไทย), กศ.ม. (ดนตรีศึกษา)

ศศ.บ. (ดุริยางค์สากล), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๘ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ราคา ๗๕ บาท ISBN : 978-616-8299-57-9

KURU MEDIA CO., LTD.

บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

บริษัท ครูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๕๕ ๔๘๑๘ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๙๒๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท ครูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน **ดนตรี ๖** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้าสำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม แก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของดนตรี เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๘ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑ ดนตรี เพลง และการละเล่นพื้นบ้าน
สีกาคของไทย

๒ ฟังดนตรีเกิดขึ้นใจ

๓ ดนตรีไทยกับสังคมไทย

๔ ภูมิปัญญา นักร้อง ดนตรีไทย

๕ ลักษณะของดนตรี

๖ ทฤษฎีดนตรีสากล

๗ ทักษะดนตรี

๘ เพื่อผู้มีดนตรีกาล

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท **คุรุมีเดีย จำกัด**

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ดนตรี ๖
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

ศึกษา อธิบายเรื่องดนตรี เพลง และการละเล่นพื้นบ้านสี่ภาคของไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ อธิบายเกี่ยวกับดนตรีในวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบด้านเชื้อชาติ ศาสนา สังคม ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ วิเคราะห์สาเหตุความแตกต่างทางวัฒนธรรมของภูมิภาคนั้น ๆ ความสัมพันธ์ของดนตรีกับมนุษย์ การฟังดนตรีไทยเพื่อให้เกิดความเข้าใจและให้เกิดความสุข คุณประโยชน์ของดนตรีไทย การใช้ประโยชน์ดนตรีในด้านการใช้ดนตรีไทยช่วยรักษาโรค การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทยกับสังคมไทย ดนตรีไทยกับบทบาทในสังคมไทย การวิเคราะห์สถานการณ์ดนตรีไทยในปัจจุบัน แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมดนตรีไทย การเรียนรู้การบันทึกเพลงไทยด้วยโน้ตสากล ความเข้าใจเรื่องโน้ตในดนตรีไทย การสอนแบบโบราณของนักดนตรีไทย และดนตรีไทยกับวัยรุ่น มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของดนตรีตะวันตกและดนตรีตะวันตก การเปรียบเทียบลักษณะดนตรีที่เกิดจากวัฒนธรรมต่าง ๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะดนตรีที่แตกต่างกัน

การฝึกทักษะการขับร้องทั้งเพลงไทยและสากล ทฤษฎีดนตรี ชี้นุ้เสียง และศัพท์สังคีตพื้นฐาน รวมถึงความสำคัญและประโยชน์ของดนตรีที่มีต่อการพัฒนามนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น สมถะ อารมณ์ และการใช้ดนตรีรักษาโรคต่าง ๆ ที่เรียกว่าดนตรีบำบัด

มีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกันกับคนในสังคม มีคุณธรรม ยึดมั่น อดทน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ รักความเป็นไทยและรู้จักพอเพียง ภูมิใจในผลสำเร็จของงาน สามารถนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด														
		ศ ๒.๑							ศ ๒.๒							
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
๑. ดนตรี เพลง และการละเล่นพื้นบ้านสี่ภาคของไทย								✓								
๒. ฟังดนตรีเกิดขึ้นใจ									✓							
๓. ดนตรีไทยกับสังคมไทย													✓			
๔. ภูมิปัญญา นักร้อง ดนตรีไทย															✓	
๕. ลักษณะของดนตรี								✓								
๖. ทฤษฎีดนตรีสากล					✓											
๗. ทักษะดนตรี						✓										
๘. เพื่อผู้มีดนตรีกาล									✓							

หนังสือเรียนฯ ดนตรี ๖ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เล่มนี้ ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ไว้บางตัวเท่านั้น

สารบัญ

ดนตรีไทย

หน่วยการเรียนรู้ที่

ดนตรี เพลง และการละเล่นพื้นบ้านสี่ภาคของไทย

๑

- ▶ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ๒
- ▶ เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวัฒนธรรมสี่ภาคของไทย ๔
- ▶ เพลงพื้นบ้านสี่ภาคของไทย ๘
- ▶ ร้อง รำ ทำเพลง : การแสดงพื้นบ้านสี่ภาคของไทย ๒๓
- ▶ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๒๔
- ▶ คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๒๔

หน่วยการเรียนรู้ที่

ฟังดนตรีเกิดขึ้นใจ

๒๕

- ▶ การฟังดนตรีไทย ๓๐
- ▶ คุณประโยชน์ของดนตรีไทย ๓๔
- ▶ การใช้ดนตรีไทยช่วยรักษาโรค ๓๖
- ▶ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๔๑
- ▶ คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๔๑

หน่วยการเรียนรู้ที่

ดนตรีไทยกับสังคมไทย

๔๒

๓

- ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทยกับสังคมไทย ๔๓
- ดนตรีไทยกับบทบาทในสังคมไทย ๔๖
- ดนตรีไทยในวันนี้ ๕๕
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๕๔
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๕๔

หน่วยการเรียนรู้ที่

ภูมิปัญญา นับคำล้น ดนตรีไทย

๖๐

๔

- แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมดนตรีไทย ๖๑
- การบันทึกเพลงไทยด้วยโน้ตสากล ๖๔
- โน้ตในดนตรีไทย ๖๗
- สอนแบบโบราณคือพื้นฐานของนักดนตรีไทย ๖๘
- ดนตรีไทยกับวัยรุ่น ๗๐
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๗๕
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๗๕

ดนตรีสากล

หน่วยการเรียนรู้ที่

ลักษณะของดนตรี

๗๖

๕

- ดนตรีคลาสสิก ๗๗
- ดนตรีแจ๊ส ๗๙
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๘๔
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๘๔

หน่วยการเรียนรู้ที่

ทฤษฎีดนตรีสากล

๘๕

๖

- บันไดเสียงไมเนอร์ (Minor scale) ๘๖
- ทริยแอด คอร์ด (Triad chord) ๘๗
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๙๑
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๙๑

หน่วยการเรียนรู้ที่

ทักษะดนตรี

๙๒

๗

- การขับร้องประสานเสียง ๙๓
- การปฏิบัติกีตาร์เบื้องต้น ๙๗
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๑๐๔
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๑๐๔

หน่วยการเรียนรู้ที่

เพื่อผู้มีดนตรีกาล

๑๐๕

๘

- ดนตรีกับการพัฒนามนุษย์ ๑๐๖
- ดนตรีกับการพัฒนาสมอง ๑๐๖
- ดนตรีกับการพัฒนาด้านอารมณ์ ๑๐๗
- ดนตรีบำบัด ๑๐๙
- การเลือกเพลงเพื่อใช้ในการบำบัด ๑๑๐
- การประยุกต์ใช้ดนตรีในกิจกรรมการศึกษา ๑๑๐
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๑๑๔
- คำถามท้ายหน่วยการเรียนรู้ ๑๑๔

บรรณานุกรม

๑๑๕

แผนผังแสดงสาระการเรียนรู้

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๒.๑ เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

ศ ๒.๑ (๗) เปรียบเทียบอารมณ์และความรู้สึกที่ได้รับจากงานดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน

แนวคิด

ดนตรีในวัฒนธรรมไทยมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา สังคม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ดนตรีในวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของภูมิภาคนั้น ๆ และสามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความแตกต่างนั้น

สาระการเรียนรู้

- ๑ วัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๒ เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวัฒนธรรมสี่ภาคของไทย
- ๓ เพลงพื้นบ้านสี่ภาคของไทย
- ๔ ร้อง รำ ทำเพลง : การแสดงพื้นบ้านสี่ภาคของไทย

วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง แบบอย่างวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วย วัตถุ อุปกรณ์ วิธีการ แบบอย่างของการกระทำ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ที่ชาวบ้านยึดถือและร่วมใช้สืบทอดกันมา เป็นประเพณีที่มีมาแต่อดีต และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ ตามความหมายนี้จึงรวมศิลปะทุกแขนง ธรรมเนียม และประเพณีทุกอย่างของชีวิตทั้งภาษาและภาษิต การละเล่นและการทำงาน เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งในบ้านและนอกบ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สรุปแล้วรวมทุกอย่างที่ชาวบ้านสร้างและทำ โดยชาวบ้านจะนำมาใช้เป็นอุปกรณ์และแบบแผนในการดำรงชีวิตแบบชาวบ้าน ทั้งนี้รวมถึงวิธีการและแบบอย่างของการกระทำและความประพฤติ อันเป็นแบบฉบับร่วมกันของชุมชนหรือสังคมชาวนั้น ซึ่งสามารถสะท้อนวิถีชีวิตพื้นบ้านเหล่านี้ ดังบทประพันธ์ของอาจารย์เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติ ที่ว่า

พื้นฐานบ้านเราคือชาวบ้าน
ทำงานไร่นามาก่อนเก่า
เป็นปู่เป็นย่าตายายเรา
แบ่งเหยาแบ่งย่านเป็นบ้านเมือง
เป็นเมืองเรืองรุ่งเป็นกรุงไกร
ลูกไทยหลานไทยได้ฟูเฟื่อง
น้ำใจไมตรีมีนองเนื่อง
จากเบื่องบรรพกาลถึงวันนี้
ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ
เอกราชเอกลักษณ์เอกศักดิ์ศรี
เป็นคั่นฉ่องส่องความงามและความดี
เป็นโคมฉายช่วยชีวิตชีวน

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
วันอังคารที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๗

ในบทนี้จะอธิบายเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมไทย ในด้านเครื่องดนตรี เพลง และการละเล่น

ความรู้เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านจำเป็นต้องทราบกลุ่มวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศเสียก่อน ซึ่งจะช่วยให้เห็นความแตกต่างและความคล้ายกันในมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนแต่ละแห่ง อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบและง่ายต่อความเข้าใจในรายละเอียดของศิลปะพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ ซึ่งในบทนี้จะกล่าวโดยย่อเท่านั้น

ภาคกลาง

ภาคกลางเป็นภาคที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากที่สุด เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และการปกครองเอื้ออำนวยให้เป็นศูนย์กลางหรือเบ้าหลอมทางศิลปวิทยาการ เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างช้านานจนกลายเป็นวัฒนธรรมของตนเองไป ซึ่งถ้าไม่ศึกษาให้ละเอียดก็อาจจะเข้าใจได้ไม่ลึกซึ้ง

บริเวณพื้นที่ภาคกลางอาจแยกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ คือ

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มภาคกลางตอนล่าง มีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาก จังหวัดที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ นครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี อโยธยา อ่างทอง ปทุมธานี กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มภาคกลางตอนบน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านจากพม่า ไทยใหญ่ ภาคกลาง และภาคอีสาน เข้ามาปะปนบ้างประปราย จังหวัดที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มภาคกลางตะวันออก ได้รับอิทธิพลจากเขมรเนื่องจากมีชายแดนที่ติดกันและมีลักษณะภูมิอากาศบางส่วนคล้ายกับภาคใต้ของประเทศไทย ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ และสังคมวัฒนธรรมมีความเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะชาวไทยซอง (ชาวไทยซองเป็นชนเผ่าตระกูลมอญ-เขมร ใช้ชีวิตอยู่ตามป่า) จังหวัดที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี เป็นต้น

กลุ่มที่ ๔ กลุ่มภาคกลางตะวันตก เป็นเขตศูนย์กลางทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณ เป็นภูมิภาคที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนอิทธิพลทางวัฒนธรรมกับภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย รวมถึงวัฒนธรรมจากชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญ เนื่องจากมีชายแดนติดกันจึงทำให้ชาวไทยเผ่าอื่นอพยพเข้ามาอยู่อาศัย เช่น ไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) ลาวพวน จังหวัดที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี เป็นต้น

ภาคเหนือ

ภาคเหนือแม้จะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่างจากประเทศใกล้เคียง แต่ก็ได้พัฒนารูปแบบหน้าที่และประโยชน์ใช้สอย เป็นแบบฉบับของตนเองแล้วเป็นส่วนใหญ่ ที่สำคัญคือ ลักษณะเฉพาะตัวทางศิลปวัฒนธรรม เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียนขนบธรรมเนียมประเพณี การกินอยู่ ศิลปะ ฯลฯ รักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้ดีมาก เนื่องจากอาณาจักรล้านนาไทยได้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญทางวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองอย่างยิ่ง และมีความเข้มแข็งยืนยงอยู่ตลอดมาไม่ต่ำกว่า ๘๐๐ ปีแล้ว จนให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมแก่ประเทศใกล้เคียงด้วย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กลุ่มวัฒนธรรมพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความน่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากเป็นที่ราบสูงมีอาณาเขตกว้างใหญ่และมีประชากรมาก เป็นดินแดนที่เก่าแก่มีร่องรอยของมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจยิ่ง มีสำนัภูมิกับสำนัซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ไหลไปบรรจบลงแม่น้ำโขง ทำให้วัฒนธรรมของดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคล้ายกัน เนื่องจากประชาชนข้ามฟากเดินทางติดต่อถึงกันได้สะดวกมาแต่โบราณ

ภาคใต้

ภาคใต้เป็นเสมือนประตูบ้านที่เป็นทางผ่านเข้าและออกโดยสายการเดินทางเรือค้าขายของชาติต่าง ๆ มาแต่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงได้รับการถ่ายทอดจากหลายทาง และซับซ้อนกันหลายยุคสมัย แต่ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากภูมิภาคที่คล้ายกับเป็นเกาะอยู่ในทะเล เพื่อความเข้าใจง่ายต่อการศึกษา จึงแบ่งเขตภาคใต้ออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เขตภาคใต้ตอนล่างสุดคือท้องที่ ๔ จังหวัด ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งติดต่อกับเขตประเทศมาเลเซียได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมถึงกันอย่างใกล้ชิด ศูนย์กลางวัฒนธรรมอยู่ที่เมืองปัตตานีมาแต่โบราณ และให้อิทธิพลวัฒนธรรมความเจริญแก่ดินแดนใกล้เคียงในประเทศมาเลเซียอย่างสำคัญ

กลุ่มที่ ๒ เขตริมฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยหรือด้านตะวันออกของแหลมไทย ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา เป็นต้น ซึ่งเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่น มีวัฒนธรรมพื้นบ้านเก่าแก่และมีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด มีจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางทางศิลปวิทยาการสืบมาแต่โบราณ

กลุ่มที่ ๓ เขตริมฝั่งทะเลด้านมหาสมุทรอินเดียหรือด้านตะวันตกของแหลมไทย ได้แก่ ระนอง ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง เป็นต้น เป็นเขตที่มีพื้นที่ประกอบการเกษตรกรรมและประชากรน้อย มีชาวจีนมลายู และชาวทะเล (ชาวน้ำ) อาศัยปะปนอยู่ทั่วไป วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงต่างจากทางริมฝั่งทะเลตะวันออก

เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวัฒนธรรม สี่ภาคของไทย

ดนตรีไทยเป็นศิลปะแขนงหนึ่งของไทย ซึ่งเป็นเครื่องมือให้ความรื่นเริงบันเทิงใจแก่มนุษย์ที่มีความสำคัญประการหนึ่ง โดยพื้นฐานเครื่องดนตรีของไทยจำแนกเป็น ๔ ลักษณะ คือ เครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า ในแต่ละภาคแม้เครื่องดนตรีจะเหมือนกันบ้างและต่างกันบ้าง แต่ก็สามารถแสดงเอกลักษณ์เด่นชัดเฉพาะตัวและน่าศึกษาไม่น้อย โดยจะขออธิบายเรื่องเครื่องดนตรีพื้นบ้านสี่ภาคของไทยในภาพรวมดังต่อไปนี้

ภาคเหนือ มีเครื่องดนตรีกว่า ๑๐ ชนิด ได้แก่

๑. แนนหลวง (เป็นปีที่มัลักษณะคล้ายปี่ชวา)	๗. ฉิ่ง ฉาบ
๒. แนน้อย	๘. กลอง (ตะโพน)
๓. ซึง (มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่)	๙. โหม่ง หรือฆ้อง
๔. เปียะ (มีทั้งชนิด ๒ สาย ๔ สาย และ ๖ สาย)	๑๐. กลองสะบัดชัย
๕. สะล้อ (ซอ มีหลายชนิด คือ เล็ก กลาง และใหญ่)	๑๑. กลองแวง
๖. ปี่ (ขลุ่ย) มี ๔ ขนาด เรียก “ปี่จุมสี” ได้แก่
ปี่เก้า (ปี่แม่) ปี่กลาง ปี่นาง และปี่ก้อย	๑๒. อื่น ๆ เช่น ปี่จุม กลองนันทะเกรี กลองหลวง (ใหญ่) กลองปู่เจ้า

ภาคอีสาน มีเครื่องดนตรีไม่น้อยเช่นกัน ได้แก่

๑. แคน (มีทั้งชนิดลิ้นเงิน ลิ้นทอง และชนิด
 แคน ๖ แคน ๗ แคน ๘ แคน ๙)
๒. พิณ (มี ๔ สาย)
๓. ซอ (มี ๒ สาย)
๔. กลองหาง
๕. กลองเท่ง (ใช้ตีประกอบขบวนแห่)
๖. กลองโตน (หนังงูเหลือมใช้ตีรา ประกอบแคน)
๗. กลองคุ่ม
๘. กลองเล้งหรือกลองกึ่งก็เรียก (ใช้ตีแข่งประชันเสียงกัน)
๙. โป่งกลาง (ลักษณะคล้ายระนาด)
๑๐. โป่ง (ทำด้วยไม้ตะเคียนและประตู่ ใช้ประจำวัดสำหรับตีเวลาอย่างรุ่งเพื่อเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านตื่น
 เช่น ตื่นเถิดเจ้าบุญहु่งข้าพหลาได้แล้ว)
๑๑. ฉิ่ง ฉาบ (เล็ก-ใหญ่)
๑๒. กรับ (เรียกกันหลายชื่อ เช่น กั๊บแก๊ป ไม้จับแบบ ไม้กอบแกบ)
๑๓. หิน โหวด และอื่น ๆ

ภาคใต้ มีเครื่องดนตรีน้อย ส่วนใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในโรงมโนราห์ หนังควน (หนังตะลุง) และวงกาหลอเท่านั้น อาทิ กลองโตน กลองตุ๊ก โหม่ง ซอ ปี่ ฆ้อง ทับ กรับ เป็นต้น

ภาคกลาง ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคกลางก็มีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นเดียวกับภาคอื่น โดยในด้านดนตรีมีพัฒนาการไปอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนการละเล่นพื้นบ้านก็มีความโดดเด่นทางศิลปะพื้นบ้านที่น่าศึกษา ดนตรีพื้นบ้านภาคกลางได้พัฒนาตัวเองไปมากจนกลายเป็นดนตรีในราชสำนักและดนตรีแบบฉบับประจำชาติไปในที่สุด ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการถ่ายโยงทางวัฒนธรรมระหว่างดนตรีของชาวบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมราษฎร์ กับดนตรีในราชสำนักซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลวง ส่งผลกระทบซึ่งกันและกันตลอดระยะเวลาว่า ๖ ศตวรรษ ทำให้ดนตรีในราชสำนักในเมืองหลวงของประเทศ กับดนตรีของประชาชนในอาณาบริเวณอันเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงและบริเวณใกล้เคียง มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านเครื่องดนตรี บทเพลง บทบรรเลง ตลอดจนการประสมวงดนตรีและการขับร้อง

นอกจากดนตรีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีดนตรีพื้นบ้านภาคกลางที่แตกต่างออกไปจากลักษณะที่กล่าวไว้แล้วนี้ อย่างสิ้นเชิง เป็นการบรรเลงที่มีลักษณะเฉพาะของตนไม่เกี่ยวข้องกับดนตรีแบบฉบับ เช่น กลองมิ่งคละของพื้นบ้านแถบพิษณุโลกและสุโขทัย

เพลงพื้นบ้านสี่ภาคของประเทศไทยมีเอกลักษณ์และความแตกต่างกัน โดยแต่ละภาคนั้นมีความงดงามทางศิลปะเฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม สังคม และภูมิศาสตร์ แต่ถ้าสังเกตอย่างลึกซึ้งจะเห็นว่าแม้เพลงพื้นบ้านทั้งสี่ภาคจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็มี ความเชื่อมโยงบนพื้นฐานของความเป็นคนไทยเหมือนกัน

วงดนตรีและโอกาสที่ใช้แสดง

ภาคเหนือ

๑ วงสะล้อ เครื่องดนตรีประกอบด้วย สะล้อและซิงเป็นหลัก อาจมีเครื่องดนตรีชนิดอื่นเข้ามาประกอบ เช่น ปี่ก้อยหรือขลุ่ย กลองม่าน ฉิ่ง ฉาบ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงทั่วไป โดยบรรเลงเพลงพื้นบ้านที่ไม่มีการขับร้อง

๒ วงปี่ซุม (จุม) เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงขอ (ขับร้อง) ของภาคเหนือ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่หลายขนาด เช่น ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่ตัด (ปี่เล็ก) และอาจใช้สะล้อหรือซิงเข้ามาประสมวงเพื่อเพิ่มความไพเราะ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงขอ (ขับร้อง) ของภาคเหนือ

๓ วงกลองแอวหรือวงตี่โนง เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองแอว กลองตะหลดปด ม้องอู๋ ม้องโหย่ง ฉาบใหญ่ แนนหลวง และแนนน้อย

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน หรือฟ้อนแห่ครัวทาน และบรรเลงในขบวนแห่ต่าง ๆ

๔ วงกลองสะบัดชัย เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองสะบัดชัย ม้องโหม่ง และฉาบ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหรือแห่ขบวน

๕ วงกลองมอญเซิง เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองมอญเซิง ม้องขนาดต่าง ๆ กัน ๓ ใบแขวนเรียงกัน และฉาบใหญ่

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแห่ครัวทาน การฟ้อนดาบ ฟ้อนโต หรือบรรเลงประกอบลีลาท่าทาง

๖ วงกลองปู่เจ้ เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองปู่เจ้ ฉาบใหญ่ และม้องขนาดต่าง ๆ กัน ๓ ใบ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแห่ครัวทาน การฟ้อนดาบ ฟ้อนโต หรือบรรเลงประกอบลีลาท่าทาง

๗ วงกลองเง่ถึง หรือวงพาทย์ม้อง หรือวงปี่พาทย์เมือง เครื่องดนตรีประกอบด้วย พาทย์เอก (ระนาดเอก) พาทย์ทุ้ม (ระนาดไม้ทุ้ม) พาทย์เหล็ก (ระนาดเหล็ก) พาทย์ม้อง (ม้องวง) กลองเง่ถึง กลองม่าน แนนหลวง แนน้อย ฉิ่ง สว่า(ฉาบ) และกรับ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการชกมวย งานศพ งานทรงเจ้า และในงานฟ้อนรวมทั้งฟ้อนผีผดผีเม้ง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน)

๑ วงดนตรีผู้ไท เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ภูไท กลองตุ้ม แคน ซอ และพิณ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อน

๒ วงแคน เครื่องดนตรีประกอบด้วย แคน กลอง ฉิ่ง ฉาบ กรับ หรืออาจใช้เครื่องดนตรีสากลชนิดต่าง ๆ เช่น เบส กลองชุด และกีตาร์ มาบรรเลงประกอบด้วย

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงหรือขบวนแห่

๓ วงพิน เครื่องดนตรีประกอบด้วย พิน แคน โหวด กลองหาง รำมะนา ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ ฉิ่ง ไหซอง และหมากกะโหล่ง

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงและการแสดงต่าง ๆ

๔ วงโปงลาง เครื่องดนตรีประกอบด้วย โปงลาง พิน แคน โหวด กลองหาง กลองรำมะนา ฉาบ ฉิ่ง และเบส

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงและการแสดงต่าง ๆ

๕ วงกลองยาว เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองยาวประมาณ ๓ ใบ กลองรำมะนา กลองตึง และฉาบ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบขบวนแห่ตามงานบุญต่าง ๆ

ภาคใต้

๑ วงกาหลอ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ กลองทน และม้อง

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีศพ

๒ วงปี่พาทย์ชาตรี เครื่องดนตรีประกอบด้วย โทนชาตรี กลองชาตรี ม้องคู่ ปี่ ฉิ่ง และกรับ

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโนราและหนังตะลุง

๓ วงโต๊ะคริม เครื่องดนตรีประกอบด้วย ทับจำนวน ๓ - ๕ ลูก

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการทำพิธีเชิญผีตายมาเข้าทรงเพื่อรักษาอาการป่วยไข้

๔ วงดนตรีลิเกป่า เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองรำมะนา ฉิ่ง กรับ ปี่ชวา กลองทัด โหม่ง ม้อง หรืออาจมีระนาดด้วย

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงลิเกป่า

๕ วงรองเง็ง เครื่องดนตรีประกอบด้วย รำมะนา ม้อง ไวโอลิน ปัจจุบันมีการเพิ่มกีตาร์เข้ามาด้วย

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงรองเง็ง

๖ วงดิเกีย เครื่องดนตรีประกอบด้วย โทน กลองรำมะนา และไวโอลิน

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ หรืองานแต่งงาน

เป็นการขับร้องอวยพรให้กับคู่บ่าวสาวหรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิง

๗ วงซูละ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ชวา กลองทนตัวผู้ กลองทนตัวเมีย และม้อง

โอกาสที่ใช้แสดง เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเล่นซูละ

ความหมายของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้าน หมายถึง แบบแผนการร้องเพลงที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นประดิษฐ์ขึ้นตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูดที่มีความเพี้ยน แปร่ง แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ได้จำและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เพลงพื้นบ้านนิยมร้องกันในเวลาเทศกาล หรืองานที่มีการชุมนุมผู้คนในหมู่บ้านมาร่วมรื่นเริงกันชั่วคราว เช่น ขึ้นปีใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เกี่ยวข้าว นวดข้าว ฯลฯ

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ

ที่มา : http://www.lamphun.go.th/ofcialwebsite/2013/wp-content/uploads/2015/06/DSC_0225.jpg

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกับเพลงของหมอลำทางภาคอีสาน คือ แต่ละเพลงหรือแต่ละทำนองไม่ได้จำกัดให้ร้องในเทศกาลหนึ่งเทศกาลใด หากแต่นำมาร้องเล่นได้ทั่วไปและจะร้องทำนองนั้นที่หนึ่งทำนองนี้ที่หนึ่ง สลับกันไปมาในวาระเดียวกันก็ได้

นอกจากนั้นการร้องเพลงพื้นบ้านของทางภาคเหนือก็มีเครื่องดนตรีประกอบด้วย เช่น ปี่ (ต่างจากปี่ของภาคกลาง) ซึ่ง สะล้อ ซึ่งก็คล้ายกับที่ทางภาคอีสานมีเครื่องดนตรี คือ แคนเปาประกอบ

อนึ่งคำว่า **เพลง** ที่ใช้กันอยู่ในภาคกลาง ทางภาคเหนือมีศัพท์ท้องถิ่นเรียกว่า **ขอ** เช่น ซอลละม้ายเชียงแสน ก็คือเพลงทำนองละม้ายเชียงแสน ขอจะปู้ ก็คือเพลงทำนองจะปู้ นอกจากขอจะแปลว่าเพลงยังแปลว่าขับร้องได้อีกด้วย การขอมักขอโดยนักร้องหรือที่เรียกว่า **ช่างขอ** ซึ่งเป็นผู้ชำนาญได้ผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีแล้ว มักเล่นในโอกาสที่มีงานพิธีกรรม มีการร้องโต้ตอบและต้องมีดนตรีประกอบเสมอ

มีอีกคำหนึ่งที่มีความหมายคล้ายขอ ซึ่งมีลักษณะเด่นในตัวเองคือคำว่า **จ้อย** (ตัวเขียนใช้คำว่าช้อย) คำนี้หมายถึง เพลงที่ชาวบ้านขับร้องเล่น ๆ ไม่ต้องเป็นผู้ชำนาญการร้องอย่างช่างขอ มักขับเดี่ยว ไม่มีการโต้ตอบ จะมีเครื่องดนตรีหรือไม่ก็ได้

เพลงพื้นบ้านของภาคเหนือมีดังนี้

๑. ขอต่าง ๆ
๒. จ้อย
๓. เพลงเด็ก

ในการเขียนครั้งนี้จะใช้ผลงานหนังสือของศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ และอาจารย์ธีรยุทธ ยวงศรี เป็นหลัก

๙ ขอ

“ขอ” หมายความว่า เพลง หรือขับร้อง นิยมเล่นกันมาแต่โบราณและมีทั่วไปในเขตล้านนาไทยหรือบริเวณภาคเหนือ

ผู้ร้องหรือนักร้องมีศัพท์เรียกว่า “ช่างขอ” คือ ผู้ชำนาญในการขับร้องมิได้ทั้งชายและหญิง คู่ช่างขอชายหญิงที่มาขอสลับกันหรือโต้ตอบกัน เรียกว่า “คู่ถ้อง” การจะเป็นช่างขอได้ต้องมีการฝึกหัดและฝึกฝนอย่างจริงจัง เพราะต้องร้องโต้ตอบกันด้วยปฏิภาณ เสียงต้องเล็กแหลมเด่นออกมาจากเสียงปี่ที่เป่าคลออยู่ ทั้งยังสามารถนำไปเล่นเป็นอาชีพอได้ด้วย ในสมัยก่อนการหัดขอยังถ่ายทอดกันด้วยปากต่อปากเช่นเดียวกับการหัดเพลงพื้นบ้านของภาคอื่น ปัจจุบันเมื่อการเรียนเขียนอ่านแพร่หลายยิ่งขึ้นจึงใช้การจดเข้าช่วย เมื่อศิษย์เรียนขับขอยจนมีความชำนาญดีและได้ออกไปประกอบอาชีพหลัก ๒-๓ ปีแล้ว จะมีพิธี “แบ่งครูขอ” คือเชื้อเชิญวิทยุญาณ ผีครูขอมาปกป้องรักษาศิษย์และมอบสิทธิ์ให้สอนคนอื่นต่อไป นับเป็นพิธีสำคัญมากของช่างขอ

๑ โอกาสที่เล่น

การขอมิทั่วไปตามงานปอยหรืองานพิธีต่าง ๆ เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลอง เพราะขอก็เป็นมหรสพชนิดหนึ่ง งานใดมีขอด้วยก็จะช่วยทำให้เกิดความสนุกครึกครื้นยิ่งขึ้น เวลาเล่นขอจะเป็นตอนกลางวันหรือกลางคืนก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพและการตกลงกัน

๒ การเล่น

ในการขออนอกจากตัวช่างขอแล้วต้องมี “ช่างปี่” คอยเล่นดนตรีคลอหรือสลับไปด้วย (ต่อมามีคนตีตุงซึ่งประกอบด้วย หรือบางแห่งมีสะล้อ หรือเครื่องดนตรีอย่างอื่นอีก) รวมเป็น ๒ ฝ่าย

การแต่งกายของผู้เล่น แต่งตามแบบชาวล้านนา คือ ฝ่ายชายนุ่งเตี่ยวสะต่อ (กางเกงพื้นเมือง) สวมเสื้อมือข้อม คาดผ้าขาวม้า คล้องด้วยพวงมาลัยดอกมะลิ ประแป้งที่ใบหน้า ฝ่ายหญิงนุ่งซิ่นพื้นเมืองลายขวางลำตัว สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกมีระบายที่ปลายแขน เอว และรอบคอตลอดจนที่สาบเสื้อ เกลาผมทรงสูงแบบล้านนา หัดดอกเอื้อง ผัดหน้า เขียนคิ้ว ทาปาก ส่วนช่างปี่นิยมแต่งตัวตามสบาย

๓ ขอทำนองต่างๆ และเนื้อหา

ทำนองขอ ในภาคเหนือเรียกว่า ตำนอง หรือระบำ หรือลำป้า มีอยู่ประมาณ ๙ ทำนอง หรือมากกว่านั้นเล็กน้อย เนื้อหาที่ร้อง ธีรยุทธ ยวงศรี ได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ ขอเรื่อง คือ การขับลำนาเป็นเรื่องมีท่วงทำนองต่าง ๆ ชวนให้ผู้ชมผู้ฟังติดตาม ประกอบด้วย

ชาดกปริศนาธรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องที่แต่งขึ้นโดยเน้นความสนุกสนานเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ขอกับนก ซึ่งเป็นขอที่นิยมฟังกันมาก ร้องถึงคนในหมู่บ้านไปหาของป่าแล้วถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อุบายหน่วงเหนี่ยวเพื่อจะหาผลประโยชน์ เช่น ช่มชู้จะเอาหญิงไปเป็นของตน

๓.๒ ขอเกี้ยวสาว หรือขออุ้วสาว เป็นการร้องโต้ตอบระหว่างหญิงชายเพื่อจะผูกเป็นความรักขึ้นมา โดยทั่วไปช่างขอจะขอเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานตามความเหมาะสม มิได้จำกัดว่าจะต้องขอเรื่องใดโดยเฉพาะ

ทำนองขอที่รู้จักกันดี ได้แก่ เชียงใหม่ จะปู้ ละม้าย (เชียงใหม่) ละม้ายเชียงแสน เพลงอ้อ เพลงเงี้ยว หรือเสเลเมา เพลงพม่า ล่องน่านหรือพระลอเดินดง ขอเมืองน่าน ขอบ้นฝ้าย และทำนองเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ทำนองขอที่สำคัญ มีดังนี้

๑) **เชียงใหม่** เป็นทำนองขอที่ใช้ก่อนเป็นทำนองแรก คือ ใช้ร้องนำเป็นบทเกริ่น เช่น ปราบภพเหตุของงาน กล่าวถึงเจ้าภาพ หรือเริ่มเรื่อง มีร้องกันแพร่หลายแต่โบราณถึงปัจจุบัน มักร้องเป็นบทสั้น ๆ พอนำเรื่องเท่านั้น

๒) **จะปู้** เป็นทำนองขอสำเนียงคนไทยชาวเมืองจะปู้ในแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในแคว้นล้านนาไทย การขับร้องของคนเผ่านี้มีเสียงอ่อนหวานแอบอิงกับธรรมชาติ ช่างขอล้านนาจึงนำทำนองมาดัดแปลงให้เข้ากับการขอของตน เป็นขอที่นิยมร้องต่อจากทำนองเชียงใหม่ คือพอขึ้นขอเชียงใหม่แล้วก็จะเป็นขอจะปู้

๓) **ละม้าย (เชียงใหม่)** ประยุกต์มาจากทำนองกะลงหรือโคลงของล้านนาไทย มีลักษณะไพเราะอ่อนหวาน ปัจจุบันใช้เป็นขอชุมทางที่จะเปลี่ยนไปร้องทำนองอื่น ๆ คือเมื่อจะเปลี่ยนจากขอทำนองหนึ่งไปยังอีกทำนองหนึ่ง ต้องขอละม้ายก่อนทุกครั้ง ใช้บทสั้น ๆ

ทั้ง ๓ ทำนองดังที่กล่าวมาในการบรรเลงไม่ว่าจะงานใดครั้งใดก็ตาม จะเริ่มด้วยทำนองเชียงใหม่ก่อนเสมอ จากนั้นก็ไล่มาเข้าทำนองจะปู้ และละม้าย (เชียงใหม่) ตามลำดับทุกครั้งไปเป็นธรรมเนียมนิยม หลังจากนั้นจะใช้ทำนองอื่นมาบรรเลงต่อไปก็ได้ไม่มีลำดับการบังคับ

๔) **ละม้ายเชียงแสน** เป็นทำนองที่นำเพลงของเชียงแสนมาดัดแปลงเป็นอีกทำนองหนึ่ง

๕) **เพลงอ้อ** คือเพลงกล่อมเด็ก ขอทำนองเพลงอ้อจะมีเสียง อ้อ อ้อ อ้อ ต่อท้ายในนิทาน เช่น ขออำหอยเต้าน้ององค์า ดาววิไถ่หน้อย (ดาวลูกไก่)

๖) **เพลงเงี้ยว** หรือเสเลเมา เข้าใจว่าได้ทำนองมาจากไทยใหญ่หรือที่เรียกว่า เงี้ยว แล้วนำทำนองมาดัดแปลงให้เข้ากับลีลาการบรรเลงของปี่และขอในพื้นถิ่น เดิมพวกไทยใหญ่นิยมร้องเพลงบทหนึ่งสลับไปกับการตีกลองมองเซ็งหรือมองลาว และโห่สลับไปเป็นระยะ ๆ นับเป็นที่สนุกสนานอย่างยิ่ง

๗) **ขอพม่า** กล่าวกันว่านำทำนองมาจากเพลงของพม่า แต่ไม่มีใครยืนยันได้

๘) **ขอเมืองน่าน** เป็นทำนองหนึ่งซึ่งนิยมร้องกันในจังหวัดน่าน แพร่ ตลอดถึงหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ทำนองร้องคล้ายทำนองจะปู้แต่ปลายบทขึ้นสูงกว่า ระดับเสียงเท่ากับเพลงเงี้ยว บทสุดท้ายลงเสียงอย่างทำนองเชียงใหม่ แต่ไม่ลง “จิมแฮลนา” อย่างทำนองเชียงใหม่

๙) **ขอบ้นฝ้าย** เป็นทำนองขอโบราณ นิยมขอในจังหวัดน่าน แพร่ และประเทศลาวเหมือนขอเมืองน่าน นิยมร้องกันเป็นละครขอโดยช่างขอชายหญิง สมมุติเป็นคู่ผัวเมียออกไปปลุกฝ้ายสำหรับเอามาทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เริ่มตั้งแต่ออกพื้นที่ลุ่มป่า จัดเตรียมสถานที่ปลุกฝ้าย การปลุกฝ้ายด้วยความเหนื่อยยาก ไปจนถึงการเก็บฝ้าย ทียบฝ้าย บ้นฝ้าย และทำการทอ เป็นการขออย่างละเอียด

จ้อย

จ้อย (ตัวเขียนในภาษาถิ่นเขียนว่า ช้อย) คือการนำคำประพันธ์ประเภทหนึ่งของภาคเหนือที่เรียกว่า “คำว” (ภาษาถิ่นเขียนว่า คราว) มาขับเป็นทำนองสั้น ๆ มักขับคนเดียวเป็นบทสั้น ๆ ไม่ยืดยาวอย่างขอ เนื้อร้องหรือเนื้อหาที่มุ่งแสดงความสนใจหรือแสดงอารมณ์ต่าง ๆ มากกว่า จะมีเครื่องดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้

โอกาสในการจ้อย ได้แก่

๑. **จ้อยตอนมีการขอ** คือในขณะที่มีการเล่นขอยุ่ยมีผู้อยากฟังจ้อย ขอร้องให้ช่างจ้อยให้ฟัง หรือหลังจากขอจบแล้วมีการกล่าวอำลากันด้วยการจ้อย

๒. **จ้อยเพื่อเอาเสียงตัวเองเป็นเพื่อน** เช่น การเดินทางไปไหนตอนกลางคืนคนเดียว เดินไปในป่าหรือที่เปลี่ยวคนเดียวเจิบ ๆ หรือเดินทางไปเกี้ยวสาวก็จะจ้อยระบายความในใจของตัวเองให้สาวรู้ จ้อยบรรยายเรื่องราวให้สาวคนรักฟัง จ้อยเพื่อให้สาวคนรักรู้ว่าตนรักและคิดถึง จ้อยเพื่อให้สาวคนรักรู้ว่าตนเองได้มาเที่ยวหาแต่คนรักเข้านอนเสียก่อน

๓. **จ้อยแข่งขันประชันกันระหว่างเพื่อนฝูง** เมื่อมีการพบปะสังสรรค์กันสนุกสนานกัน มีการจ้อยแลกเปลี่ยนกันคนละบาท หรือจ้อยคนละวรรคจากนิทาน เช่น เรื่องหงส์หิน เรื่องบัวระวงค์อำมาตย์ การจ้อยแข่งขันกันเป็นการแข่งขันเพื่อผูกมิตรไมตรีมากกว่าเอาแพ้ชนะกัน บางครั้งเป็นการทบทวนความทรงจำในคำวหรือจ้อยเพื่อเล่าเรื่องราวให้ผู้ร่วมวงเดียวกันฟัง

๔. **จ้อยอวยพรเนื่องในโอกาสต่าง ๆ** เช่น จ้อยขอบคุณ จ้อยอวยพรให้ความช่วยเหลือ จ้อยอวยพรหลังการสู้ขอ จ้อยอำลาคนรัก จ้อยฝากความอาลัยเมื่อผิดหวัง

เพลงพื้นบ้านที่เป็นที่นิยม

ขอล่องน่านหรือขอพระลอเดินดง

ขอทำนองนี้มีลีลาเหมือนกระแสน้ำที่ไหลเลื่อนไป มีเสียงสูงต่ำอ่อนช้อย บางทีก็เอื้อนเสียงแล้วหยุดเหมือนกระแสน้ำที่ไหลไปกระทบโขดหินวังวน คนนิยมฟังกันมาก คนโบราณนิยมใช้ขอทำนองล่องน่านในการขอพระเกียรติพรรณนาธรรมชาติ ชมนกชมไม้ เป็นต้น

เมื่อครั้งที่เจ้าดารารัศมี พระราชชายาในรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นละครในกรุงเทพฯ เป็นที่นิยมแก่คนทั้งหลาย จึงทรงคิดให้จัดการแสดงละครตามแบบนั้นในเชียงใหม่บ้าง โดยให้ใช้ภาษาและทำนองขอแบบล้านนาไทย ท้าวสุนทรพจนกิจจึงนำทำนองขอล่องน่านมาแต่งประกอบละครเรื่องน้อยไชยา-นางแว่นแก้ว และเรื่องพระลอตอนเดินดงขึ้น เข้าใจว่าที่เรียกขอทำนองพระลอเดินดงก็คงเนื่องจากคนได้ฟังบทขอนี้เอง

ตัวอย่างเนื้อร้องขอล่องน่าน

ดวงดอกไม้ เบ่งบานสลอน ฝูงภมร แม่เฒ่า (ผู้เฒ่า) สอดใช้
ดอกพิกุล ของพี่ต้นไต้ ลมพัดไม้ มารอดบ้านดู
รู้แน่ชัด เข้าสู่สองหู ว่าสีชมพู ถูกป่าเค้านิ่ง (ถูกโคนโคนเอน)
เค้ามันตาย ปลายมันเล็ง (ปลายมันก็เอนไป)
ล่ากิ่งเนิง ปลายโค่น ทวยแนว (ตามแนวโค่นมัน)
ดอกพิกุล ก็คือดอกแก้ว เป็นของเพิ่น (ของคนอื่น) แล้วเหนือฯ
*วงเล็บ คือ คำแปลความหมายของคำข้างหน้า